

1/12 2004

ADHD och autism

Björn Kadesjö

Vad är ADHD?	1
ADHD i olika åldrar	1
Så vanligt är ADHD	2
Samtidiga problem	2
Orsaker till ADHD	3
Behandling	3
ADHD och autism	4

Vad är ADHD?

ADHD (attention deficit/hyperactivity disorder), som brukar översättas med uppmärksamhetsstörning med överaktivitet, är en benämning eller en diagnos för problem i form av uppmärksamhetsvärigheter och svårigheter med att kontrollera sina impulser och sin aktivitetsgrad. ADHD har framför allt beskrivits hos barn men idag vet man att ADHD också kan finnas hos ungdomar och vuxna.

Symtomen på ADHD varierar mycket. De ändras med barnets ålder och med den omgivande miljön. Det är t.ex. mycket lättare för ett barn med ADHD att utföra en handling om det finns någon vuxen vid deras sida. Även om benämningen är den samma ser problemen mycket olika ut hos individer med samma diagnos.

ADHD i olika åldrar

Problemen hos små barn med ADHD domineras oftast av deras överaktivitet. Barnen är ständigt i rörelse, de hoppar, springer och klättrar. Deras lek blir fort splittrad och samvaron med andra barn är ofta fylld av konflikter. Barnen har snabba humörsvängningar och små frustrationer medför inte sällan utbrott. De är krävande för sina föräldrar genom att deras handlande är så impulsivt och oförutsägbart och de måste ha mycket tillsyn och hjälp.

Även i skolåldern är det oftast barnens överaktivitet som omgivningen reagerar på. Barnen kan inte sitta stilla och de låter eller pratar mest hela tiden. De har svårt att planera och ta ansvar för sina handlingar och det blir ofta impulsen i stunden som styr vad de gör. De har svårt att vänta och avbryter och kommenterar, ofta innan de lyssnat färdigt.

I skolan ställs krav på att barn skall kunna koncentrera sig på och göra färdigt sina arbetsuppgifter även om det finns störningsmoment i omgivningen. Uppmärksamhetsproblemen vid ADHD blir därför tydligare i skolåldern. Många skolbarn med ADHD har ofta svårt att komma igång med sina uppgifter, de störs lätt och hoppar från det ena till det andra utan att göra något färdigt. De verkar ha svårt att lyssna och att uppfatta instruktioner.

En del barn med ADHD kan snarast beskrivas som dagdrömmare. De sitter ofta i egna tankar, är inte riktigt närvarande i det som sker omkring dem och har mycket svårt att få något gjort.

Länge var uppfattningen att problemen vid ADHD "växer bort". Idag vet man att så är sällan fallet utan ADHD finns också hos ungdomar och vuxna. När ungdomar med ADHD själva försöker beskriva hur de känner sig uttrycker många en känsla av inre oro, en otålighet och otillfredsställelse som de inte riktigt förstår eller kan påverka. Otåligheten gör att de fort tröttnar på sådant som kräver tankemöda eller som är rutinmässigt och inte så spännande och de har svårt att upprätthålla koncentration under stillasittande aktiviteter. Däremot minskar oftast deras överaktivitetsproblem i ungdomsåren.

Så vanligt är ADHD

Olika vetenskapliga studier av hur vanligt det är med ADHD har kommit fram till olika resultat. När forskare sammanfattat resultaten av många undersökningar har man kommit fram till att mellan tre och sex procent av barn i skolåldern har ADHD.

Samtidiga problem

En viktig del i kunskapsutveckling om ADHD de sista årtiondena har varit att det är sällsynt att någon "bara" har ADHD. Ju äldre personen är ju vanligare är det att det finns andra samtidiga problem.

Det är vanligt att barn med ADHD har en motorisk osäkerhet. Deras rörelser är dåligt samordnade, slängiga och oprecisa, barnet rör sig klumpigt, slår emot och tar i för hårt. Som vuxen tycker man att barnet "slarvar". De har ofta svårt att hävda sig i tävlingsbetonade aktiviteter och många lekar, som jämnåriga tycker om, t.ex. bollspel, passar inte alls.

Många barn med ADHD, framför allt de som också har motoriska svårigheter har också perceptionssvårigheter som innebär att hjärnans förmåga att registrera, organisera och

tolka olika slags sinnesintryck är nedsatt. Perceptionssvårigheter innebär att det är svårt för barnet att snabbt uppfatta och tolka en situation och förstå vilka intryck som är väsentliga och värda att reagera på. Det innebär att situationer med många intryck lätt blir kaotiska t.ex. situationer med många människor.

För den gruppen som har ADHD och samtidigt motoriska och/eller perceptuella svårigheter används benämningen DAMP (dysfunktion vad gäller avledbarhet, motrisk kontroll och perception).

Bland barn med ADHD, och framför allt de med DAMP, har många haft en sen tal- och språkutveckling. En del fortsätter att ha en språklig osäkerhet i skolåldern med svårigheter att hitta ord, att formulera sig i fullständiga meningar och att uttrycka vad man vill ha sagt. Då är det risk att man tar till knytväarna i stället för att prata sig ur en konflikt. Läs- och skrivsvårigheter är mycket vanliga hos skolbarn med ADHD och särskilt i denna grupp.

Många barn med ADHD har svårt att tåla krav och förändringar och möter inte sällan sina föräldrars uppmaningar med protester. Deras snabba humörsvängningar och benägenhet att snabbt reagera med starka känslor gör att de reagerar med ilska i situationer då de upplever frustrationer. Det kan leda till utbrott och stora scener även för småsaker. Det är risk att barnets samvaro med viktiga personer i omgivningen kommer att bli präglad av protest och trots.

Det är angeläget att man som förälder får hjälp att bryta en sådan utveckling då det visats att många trotsande barn efterhand får ännu allvarigare sociala problem (uppförandestörning) med en mycket negativ inverkan på en ung människas framtid. Det är ett av skälen till att det är viktigt att känna igen den beskrivna problemutveckling i ett tidigt skede då det finns helt andra möjligheter att påverka förloppet.

Det är mycket vanligt att barn och ungdomar med ADHD är ängsliga, osäkra och saknar tilltro till sin förmåga. En del döljer det genom en tuff framtoning medan andra är tillbakadragna och uppgivna och kanske till och med utvecklar depression.

Orsaker till ADHD

Även om de exakta orsakerna till ADHD inte är fullständigt kända vet man att det finns en hög grad av ärftlighet vid ADHD. ADHD kan också orsakas av funktionsstörningar på hjärnan till följd av komplikationer i samband med förlossningen eller nyföddhetstid.

Behandling

Grunden för hjälp till barn och ungdomar med ADHD är att viktiga personer i deras omgivning förstår deras sätt att fungera och möter dem med rimliga förväntningar. Barnets föräldrar behöver kunskap om vad barnet behöver i vardagen och hur man kan möta barnet för att minska de många konfliktsituationer som så lätt uppstår. En viktig del av hjälpen av

till barn och ungdomar med ADHD är en skolsituation som är anpassad till deras behov. De behöver mera vuxenkontakt än andra, en tydligt strukturerad pedagogik och en välplanerad skoldag. En del barn med DAMP kan behöva hjälp för sin utveckling av t.ex. av språk och motorik.

Ibland kan behandling med medicin vara motiverad vid ADHD. De läkemedel som visats vara mest effektiva och som dessutom har relativt lite biverkningar är de som kallas centralstimulantia. Deras verkan har dokumenterats i många vetenskapliga studier. Men medicinen har ingen botande effekt utan endast under den tid den pågår.

Länk till socialstyrelsens rapport ADHD hos barn och vuxna, 2001:

<http://www.sos.se/fulltext/110/2002-110-16/2002-110-16.pdf>

ADHD och autism

Överlappning av symtom på ADHD och autism är vanligt.

De flesta barn med autism har svårt att koncentrera sig då de befinner sig i en miljö med många intryck som de har svårt att förstå varför, misstanken om att de har ADHD kan uppkomma. Om dessa symtom hänger samman med att barnet har autism och om problemen tydligt minskar i en miljö som är anpassad till deras förutsättningar förklaras koncentrationssvårigheterna av att de har autism. Men relativt många barn med autism har stora överaktivitets- och uppmärksamhetsproblem som inte kan förklaras av deras autism. I dessa fall har barnet båda diagnoserna autism och ADHD.

De första symtomen på autism kan vara att ett barn i småbarnsåldern är extremt överaktivt och har ett oorganiserat beteende. Det är symtom som också är vanliga hos barn med ADHD i denna ålder. Därför är det inte ovanligt att ett barn som senare visar sig ha autism kan ha bedömts ha ADHD som småbarn. Men efterhand blir de svårigheter som karakteriserar autism t.ex. svårigheterna att samspela med andra tydligare i de fall barnet har autism.

Även för ett barn i skolåldern kan det i vissa fall vara svårt att skilja ADHD-symtom från autism. Då ett barn har ADHD med framför allt uppmärksamhetsproblem kan det vara så passivt, oföretagsamt och till synes ointresserat av omgivningen eller av att få vara tillsammans med andra kan misstanke om att det har autism uppkomma.

Barn med ADHD som är mycket impulsiva och överaktiva kan ha svårt att uppfatta sociala signaler och därigenom handla som om de inte hade förmågan att förstå andras önsknings och behov. De förmår inte ta sig den tid det krävs för att uppfatta sociala signaler och deras bristande sociala interaktionsförmåga kan misstolkas som autismsymtom.

Hos hälften av de barn som uppfyllde kriterierna för vad man kallade "svår DAMP" i den så kallade Göteborgsstudien fann man i den inledande undersökningen i 7-årsåldern vad man

kallat autistiska drag. Det kunde vara svårigheter att fungera i samspel med andra, motoriskt stereotypa rörelser, en tendens att fastna för speciella intresseområden och avvikelser i deras språkanvändning. Vid uppföljningar har vissa av dessa barn visat sig ha tydligare störningar inom autismspektrum.

Det är angeläget att uppmärksamma förekomst av autistiska drag vid ADHD eller DAMP, eftersom sådana symtom har betydelse för den fortsatta problemutvecklingen.

Dubbla diagnoser kan göra det lättare att ge barnet rätt hjälp. Till exempel kan ett barn med autism som också har ADHD få hjälp av centralstimulerande medicin. Barn med ADHD och som har vissa tecken på autism kan behöva det tillrättaläggande av vardagen som barn med autism behöver.